YASHIL

IQTISODIYOT&TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

GREEN ECONOMY AND DEVELOPMENT

Social, Economic, Technological, Scientific and Popular Science Journal

2026-YIL / IYUL / 7-SON, II-QISM

ISSN: 2992-8982

https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/

YASHIL

IQTISODIYOT&TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Elektron nashr. 2026-yil, iyul.
II-qism

Bosh muharrir:
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir oʻrinbosari:
Karimov Norboy Gʻaniyevich

Muharrir:
Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, Oʻzbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, Oʻzbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, “Nobel” mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – Oʻzbekiston doʻstlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat Gʻafforovna, pedagogika fanlari boʻyicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdugʻaniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoira Azimovna, iqtisodiyot fanlari boʻyicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Koʻnak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixoʻja oʻgʻli, iqtisodiyot fanlari boʻyicha falsafa doktori (PhD), dots.
Faxridinov Zafarjon Faxridin oʻgʻli, Oʻzb. Res. Bosh prokuraturasi HIJQKD boshqarma boshligʻi
Utayev Uktam Choriyevich, Anijon viloyati prokurorining oʻrinbosari
Ochilov Farkhod, Oʻzb. Res. Bosh prokuraturasi IJQK Departamentining Namangan viloyati boshqarmasi boshligʻi
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari boʻyicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil oʻgʻli, texnika fanlari boʻyicha falsafa doktori (PhD), katta oʻqituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari boʻyicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, Iqtisodiyot fanlari doktori (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari boʻyicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon oʻgʻli, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor oʻgʻli, TDIU katta oʻqituvchisi
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.
Abdukarimova Dinara Rustamxanovna, bank-moliya akademiyasi professori, DSc., professor.
Ikramov Murod Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Nazarova Ra'no Rustamovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

YASHIL
IQTISODIYOT&TARAQQIYOT
Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:
Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjayevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhriddinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoira Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Fakhridinov Zafarjon Fakhridin ogli, Head of the DCEC under the Prosecutor Genera's Office of the Rep. of Uzb.
Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Prosecutor of Anijan Region
Ochilov Farkhod, Head of the Namangan Regional Department of the Department of Internal Affairs of Rep. of Uzb.
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Victorovna, Doctor of Sciences in Economics (Moscow))
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyeva Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor.
Abdukarimova Dinara Rustamkhanovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Ikramov Murod Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Nazarova Ra'no Rustamovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Ekspertlar kengashi:
Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po‘latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)
G‘afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o‘qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Geografiya fanlari doktori, professori
Umirzoqov Ja’sur Artiqboy o‘g‘li, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent
Zebo Kuldasheva, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Board of Experts:
Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilkhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Khusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Rakhimovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridakhon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Doctor of Geographical Sciences, Professor
Umirzokov Jasur Artiqboy ugli, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor
Zebo Kuldasheva, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo‘jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko‘rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: “Ma’rifat-print-media” MChJ
Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O‘zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi huzuridagi Iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti

Jurnalning ilmiyligi:
““Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali
O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli qarori bilan ro‘yxatdan o‘tkazilgan.

MUNDARIJA

GERMANIYA VA XITOY TAJRIBASI ASOSIDA O‘ZBEKISTONNING YASHIL EKSPORT SALOHIYATINI OSHIRISH YO‘NALISHLARI 12
To‘xliyeva Gulrux Dovron qizi
Djurayeva Rano Abdullayevna

TASHKILOT MUVAFFAQIYATIDA XODIMLARNI BOSHQARISH VA KUCHLI JAMOANING O‘RNI 24
Abdullayeva Dinora Abduali qizi

YASHIL ISH O‘RINLARINING IQTISODIY AHAMIYATI VA QAYTA TIKLANUVCHI ENERGIYA SOHASIDA YASHIL ISH O‘RINLARI TASHKIL ETISH ISTIQBOLLARI 28
Rahmatova Nargizaxon A’zamxonovna
Atoyev Navro‘zbek Rinatovich

YO‘L XO‘JALIGI SOHASINI MOLIYALASHTIRISH HAMDA YO‘L AKTIVLARINI BOSHQARISHDA XALQARO TAJRIBA 35
Shikirov Feruz Boxodirovich

KICHIK BIZNES SUBYEKTLARINING INVESTITSIYALASH SAMARADORLIGIGA TA’SIR ETUVCHI OMILLAR VA ULARNI QIYOSIY TAHLILI 39
Jo‘rayeva Moxinur Axmadjon qizi

HUDUDLARNING QIYOSIY USTUNLIKLARI ASOSIDA YUQORI DAROMADLI ISH O‘RINLARINI YARATISH: “HUDUD–IXTISOSLASHUV–KASB–ISH BERUVCHI–DAROMAD” MODELI 49
Abdumukhtarov Anvarjon Akramjonovich

QURILISH XIZMATLARI KO‘RSATUVCHI KORXONALARNING IQTISODIY SAMARADORLIGINI SHAKLLANTIRISH SSENARIYLARI 55
Mamadiyev Ahmad Ulashovich

RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA O‘ZBEKISTON SANOAT KORXONALARIDA ISHLAB CHIQARISH SAMARADORLIGINI OSHIRISHNING SOLIQ-BYUDJET MEXANIZMLARI 62
Shokirova Dildora Shoyim qizi

O‘ZBEKISTONDA AVTOMOBIL YO‘LLARI TARMOG‘INING HOZIRGI HOLATI VA YO‘L QURILISHI XIZMAT KO‘RSATISHINI RIVOJLANISH TENDENSIYALARINI TAHLILI 66
Qurbonov Sharofiddin Xurramovich

ONLAYN VA SKORING TIZIMLARI ORQALI BERILADIGAN TEZKOR KREDITLARNI SUG‘URTALASHDAGI YANGI TENDENSIYALAR 73
Yusupov Ruslan Muxtarovich

ASSESSMENT MODEL FOR THE EFFECTIVENESS OF PUBLIC SERVICE TRANSFORMATION IN THE DIGITAL ECONOMY 81
An Kwangmin

BIRLIK DOIRADA ANALITIK FUNKSIYALAR UCHUN YUQORI TARTIBLI DIFFERENSIAL SUBKOORDINATSIYA VA SUPERORDINATSIYA XOSSALARI 87
Jabborov Nasridin Mirzoodilovich
Sadullayeva Gulasal Ulug‘bek qizi

SOLID PROPELLANT COMPOSITION AND ITS EFFECT ON THE LAUNCH PERFORMANCE OF MODEL ROCKETS 93
Karimov Mustafo Aminboevich
Berdiyev Usmon Tolib o‘g‘li

BANKLAR ORQALI KORXONALARNING INVESTITSIYA SAMARADORLIGINI OSHIRISH: O‘ZBEKISTON TAJRIBASI 97
Gafurova Dilshoda Farxotovna

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

ANALYSIS OF INVESTMENT ATTRACTION PRACTICES ACROSS ECONOMIC SECTORS 102
Tolqin Imomqulov
Ulugbek Turaqulov
INNOVATSION MEXANIZMLAR ASOSIDA O‘ZBEKISTONDA MIGRATSIYA JARAYONLARINI SAMARALI BOSHQARISH 105
Yoqubjon Toxirov
O‘ZBEKISTONDA ICHKI TURIZM XIZMATLARI BOZORINING RIVOJLANISH TENDENSIYALARI VA TARKIBIY TAHLILI 109
Muxtarov Botir Abdusattarovich
СТРУКТУРА ФОРМИРОВАНИЯ СТОИМОСТИ В ТЕКСТИЛЬНОЙ И ШВЕЙНОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ УЗБЕКИСТАНА: СДВИГ ЭКСПОРТНОЙ СТРУКТУРЫ ОТ ПРЯЖИ К ГОТОВОЙ ПРОДУКЦИИ 114
Муниса Турдибаева
OILAVIY KORXONALARNI BOSHQARISHDA ULARNING IQTISODIY MEXANIZMIGA TA’SIR ETUVCHI OMILLARDAN FOYDALANISH TAHLILI 124
Sultonov Bobirmirzo Mavlonjon o‘g‘li
QURILISH MATERIALLARINI ISHLAB CHIQARUVCHI KORXONALARDA ISHLAB CHIQARISH HAJMINI OSHIRISH YO‘NALISHLARI........ 133
Toshpulatov Asronbek Mutalibovich
KICHIK BIZNES SOHASIGA INVESTITSIYALARNI JALB ETISHNING XORIJIY TAJRIBASI........ 139
Bolliyev Shamsiddin Tursunmamatovich
O‘QUV MARKAZLARI MISOLIDA ZAMONAVIY VA AN’ANAVIY MARKETINGNING AFZALLIKLARI VA KAMCHILIKLARI 143
Dilshodjon Khikmatov
РОЛЬ ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО ФАКТОРА В ПОВЫШЕНИИ ЭФФЕКТИВНОСТИ ГОСУДАРСТВЕННЫХ ФИНАНСОВ ЧЕРЕЗ ПОВЫШЕНИЕ ФИНАНСОВОЙ ГРАМОТНОСТИ НАСЕЛЕНИЯ 151
Тожихонов Жавохир Алимджанович
KICHIK BIZNESNI RIVOJLANTIRISHNING NAZARIY-METODOLOGIK ASOSLARI 157
Dadaboyeva Marg‘uba Mamasoliyevna
HUDUDIY SANOAT RIVOJI SAMARADORLIGINI OSHIRISHNING INSTITUTSIONAL VA IQTISODIY VOSITALARI HAMDA KORXONA MEXANIZMINI BAHOLASH USLUBIYOTI........ 164
Yusupova Nigina Djurayevna
O‘ZBEKISTONDA BOJXONA TO‘LOVLARINING DAVLAT BUDJETI DAROMADLARINI SHAKLLANTIRISHDAGI FISKAL AHAMIYATI VA RIVOJLANISH TENDENSIYALARI........ 169
Fayzullayev Farrux Sharofovich
АНАЛИЗ ЗАРУБЕЖНОГО ОПЫТА УЧАСТИЯ БАНКОВ В ИНВЕСТИЦИОННЫХ ПРОЕКТАХ И ВОЗМОЖНОСТИ ЕГО АДАПТАЦИИ В НАЦИОНАЛЬНЫХ УСЛОВИЯХ УЗБЕКИСТАНА 178
Юлдашева Шохсанам Дилмурадовна
ИННОВАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ УПРАВЛЕНИЯ В ЖЕЛЕЗНОДОРОЖНОЙ ЛОГИСТИКЕ (SMART LOGISTICS)........ 182
Мурадов Бахром Акрамжанович
Машарипов Масуд Нуможонович
ЭКОЛОГИЧЕСКИЕ СТАНДАРТЫ КАК ДРАЙВЕР ТЕХНОЛОГИЧЕСКОГО ТРАНСФЕРА: ВЛИЯНИЕ НА ЭКСПОРТНУЮ ПОЛИТИКУ РАЗВИВАЮЩИХСЯ СТРАН 187
Тураева Сурия Тельмановна
Мерзаитова Хилола Наби кизи
TURIZM SALOHIYATINI RIVOJLANTIRISHDA BOJXONA XIZMATLARINI RAQAMLASHTIRISHNING NAZARIY-METODOLOGIK ASOSLARI 198
Ergashev Qobiljon Ernazarovich

TIJORAT BANKLARIDA RISKKA YO'NALTIRILGAN ICHKI AUDITNI TASHKIL ETISHNING XALQARO STANDARTLAR BILAN INTEGRATSIYALASHGAN ALGORITMI 203
Narziyev Xayotjon Azamatovich

MOLIYAVIY INVESTITSIYALARNING QADRSIZLANISHINI KUTILAYOTGAN KREDIT ZARARLARI (ECL) MODELI ASOSIDA HISOBGA OLISH METODIKASI 210
Jumamurodov To'libay Yeldashbayevich

UZOQ MUDDATLI AKTIVLAR QADRSIZLANISHIDAN KO'RILGAN ZARARLARNI TAN OLISH, TAQSIMLASH VA QAYTA TIKLASH OPERATSIYALARINING HISOB TA'MINOTINI TAKOMILLASHTIRISH 216
Fayzullayev Begzod Baxtiyor o'g'li

YENGIL SANOAT KORXONALARIDA ICHKI AUDIT XIZMATINI TASHKIL ETISHNING OPTIMAL MODELI VA FAOLIYATI SIFATINI BAHOLASH TIZIMI 222
Tojiyeva Shahlo Mahmatmurodovna

DAVLAT MOLIYAVIY NAZORATIDA «XAVF TAHLILI» TUSHUNCHASINING IQTISODIY MOHIYATI VA XAVFLARNI KOMPLEKS TASNIFLASH 229
G'ayimov Abdumalik Norbekovich

DAVLAT XARIDLARI AUDITIDA MUHIMLIKNI (MATERIALLIKNI) ANIQLASH USLUBI 235
Rajabov Shuxrat Ismayilovich

DAVLAT SEKTORI ICHKI AUDITIDA MUHIMLILIK VA RISK DARAJALARINI ANIQLASH JARAYONLARINI RAQAMLASHTIRISH: BIG DATA VA MASHINAVIY O'RGANISHGA ASOSLANGAN IT-AUDIT PLATFORMASI KONSEPSIYASI 241
Ismatillayev Baypo'lat Xushvaqtovich

ICHKI AUDITNING GLOBAL STANDARTLARI TALABLARINI TIJORAT BANKLARI AMALIYOTIGA JORIY ETISHNING USTUVOR YO'NALISHLARI 249
Ismailov Azizbek Madaminovich

AHOLI REAL DAROMADLARINI OSHIRISHNI DAVLAT TOMONIDAN TARTIBGA SOLISH MEXANIZMLARI 258
Toshtemirov Shohruh Toshpo'latovich

SUG'URTA TASHKILOTLARIDA SUG'URTA ISHINI YURITISH XARAJATLARI: TAHLIL VA ANALITIK HISOBNI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI 265
Murodov Habibullo Qodir o'g'li

NUKUS SHAHRI MISOLIDA MAHALLALARNING DEMOGRAFIK SIG'IMI ASOSIDA LOKAL XIZMAT KO'RSATISH OBYEKTLARINI NORMATIV LOYIHALASHTIRISHNING IQTISODIY ASOSLARI 273
Bauetdinov Berdaq Zinatdin o'g'li

OLIY TA'LIM MUASSASALARINING INSTITUTSIONAL MUSTAQILLIGI VA TASHKILIY SAMARADORLIGI O'RTASIDAGI BOG'LIQLIK 278
Berdiyev Sunnatullo Alikulovich

IQTISODIY O'SISH VA EKOLOGIK BARQARORLIKNI TA'MINLASHDA YASHIL FISKAL SIYOSATNI RIVOJLANTIRISHNING XORIJ TAJRIBASI 283
Madaminova Maftuna Baxtiyor qizi

DAVLAT BUDJETIDA SOLIQ TUSHUMLARI O'ZGARISHINING EKONOMETRIK TADQIQOTI (XORAZM VILOYATI MISOLIDA) 288
Suvanova Muxlisa Umar qizi

ENERGETIKA RESURSLARIDAN SAMARALI FOYDALANISHNING IQTISODIY-MATEMATIK MEXANIZMINI TAKOMILLASHTIRISH 292
Masharipov Aziz Axmadjanovich

ENERGETIKA INFRATUZILMASI RIVOJLANISHINING HUDUD IQTISODIY O'SISHIGA TA'SIRINI EKONOMETRIK BAHOLASH 297
Sadullayev Axmadjon Ikrom o'g'li

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

TOVAR YETKAZIB BERISH ZANJIRINI BOJXONA NAZORATI MAQSADLARIDA BOSHQARISHNI TAKOMILLASHTIRISHNING USTUVOR YO'NALISHLARI VA ULARNING IQTISODIY SAMARADORLIGI 303
Kilichov Nazar Bafoyevich
Ergashev Qobiljon Ernazarovich

VINOCHILIK SANOATI KORXONALARIDA MOLIYAVIY HISOBOT AUDITINI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI 310
Botirov Lazizbek Botirovich

KATTA MA'LUMOTLAR ASOSIDA TURISTIK XIZMATLARGA BO'LGAN TALABNI PROGNOZLASHNING IQTISODIY-MATEMATIK MODELINI ISHLAB CHIQISH 314
Temirov Elyor Iskandarovich

TIJORAT BANKLARIDA DEPOZIT BAZASI SAMARADORLIGINING IQTISODIY MOHIYATI 322
Marpatov Shavkat Mavlonxonovich

KICHIK BIZNES SUBYEKTLARIGA AJRATILAYOTGAN BANK KREDITLARINING IQTISODIY SAMARADORLIGINI BAHOLASH 328
Alijonov Ilyosbek Alijonovich

THE ECONOMIC CHARACTERISTICS OF NON-PERFORMING LOANS AND THEIR IMPLICATIONS FOR BANK OPERATIONAL EFFICIENCY 334
Rustamov Jonibek Ravshanbek o'g'li

IQTISODIY TARMOQLAR RIVOJIDA TIJORAT BANKLARINING INVESTITSION KREDITLARIDAN FOYDALANISH SAMARADORLIGINI OSHIRISH 341
Zaynutdinov Bunyodjon Odiljon o'g'li

TASHQI SAVDONI BOZOR NAZARIYASI ASOSIDA MINTAQANING BARQAROR RIVOJLANISH OMILLARI 346
Dilnoza Ochilova Ismoil qizi

TO'QIMACHILIK SANOATIDA INVESTITSION LOYIHALARNING SINERGIK SAMARALARINI BAHOLASH METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISH 351
Qurbonov Jasurbek Pozilovich

LOGISTIK TERMINALLAR FAOLIYATINI EKSPERT BAHOLASH USULI ASOSIDA TADQIQ ETISH 357
Zohidov Muhriddin G'ofurjon o'g'li
Jumayev Sherzod Bahrom o'g'li

SAMARQAND VILOYATI MISOLIDA XIZMATLAR SOHASINING IJTIMOIYIQTISODIY KO'RSATKICHLARI VA HUDUDIY TAFOVUTLAR DARAJASI 367
Boboqulov Sanjar Baxronkulovich
Sherzodova Diyora Sherzod qizi

QASHQADARYO VILOYATINING IJTIMOIYIQTISODIY OMILLARNING AHOLI FAROVONLIGIGA TA'SIRINI STATISTIK BAHOLASH 373
Maxmatqulova Hikoyat G'iyosiddin qizi

DIGITAL NOMADS AND THE CHANGING FACE OF GLOBAL TOURISM 379
Sirojiddinova Shahrizoda Davronovna

O'ZBEKISTON TIJORAT BANKLARIDA RAQAMLI BANK XIZMATLARI SAMARADORLIGINI OSHIRISHNING USTUVOR YO'NALISHLARI 385
Sharipov Tohir Miraximovich

URGANCH JAMOAT TRANSPORTI YO'NALISHLARINING MURAKKABLIK DARAJASINI BAHOLASH USLUBI 390
Abdullayeva Shahzodaxon Fazliddin qizi

AUDIT O'TKAZISH USLUBIYOTINI KORXONANI HAYOTIY AYLANISH BOSQICHLARI TAHLILI ASOSIDA TAKOMILLASHTIRISH: USLUBNING MOHIYATI 395
Muydinov Erkin Djamaldinovich

HUDUDLARNING IJTIMOIY-IQTISODIY RIVOJLANISHINI BOSHQARISHDA KLASTERLARNI SHAKLLANTIRISHNING AHAMIYATI 399
Raximov Jo‘rabek Raximovich
MINTAQA IQTISODIYOTINI INVESTITSION JOZIBADORLIGINI OSHIRISH OMILLARI 405
Mahmatrayimov Shahzod
HUDUDLAR IQTISODIYOTINI RIVOJLANTIRISH JARAYONLARIDA RAHBAR KADRLAR SAMARADORLIGINI BAHOLASH TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH 410
Bekchanov Davron Masharipovich
O‘ZBEKISTON TASHQI SIYOSATIDA KO‘P VEKTORLILIK: XITOY, ROSSIYA VA G‘ARB O‘RTASIDA MUVOZANATNI TA’MINLASH STRATEGIYASI 419
Omonova Maxliyo
Haydarova Malika
QISHLOQ XO‘JALIGIDA INNOVATSIYALARNI JORIY ETISHNING ILMIY-USLUBIY ASOSLARINI TAKOMILLASHTIRISH YO‘LLARI 423
Djalalova Durdona Dilshodbekovna
QURILISHDAGI IQTISODIY TEJAMKORLIK ASOSIDA LEGO G‘ISHT MATERIALLARINI TAHLIL QILISH 427
Askarov Xasanjon
RIVOJLANGAN DAVLATLARDA YER VA SUV RESURSLARINI INTEGRATSIYALASHGAN BOSHQARISH TAJRIBASI 432
Matkarimov Mansur
KICHIK BIZNES SUBYEKTLARINING INNOVATSION RIVOJLANISH TENDENSIYALARI VA IQTISODIY SAMARADORLIGI 439
Madrakhimov Kakhramon
Vaisov Dilshod Ibodullayevich
THE IMPACT OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE ON THE GLOBAL LABOR MARKET 445
Rahmatova Nargizaxon A’zamxonovna
Xamrayeva Sevinch Ikromjonovna
ROBOTLASHTIRISHNING MEHNAT BOZORIGA TA’SIRI: ISH O‘RINLARINING QISQARISHI YOKI YANGI KASBLAR TRANSFORMATSIYASI 451
Usmonov Farrux Furqatovich
Azimov Mirsaid Salimovich
TASHQI IQTISODIY FAOLIYATDA NOTARIF CHORALARNI QO‘LLASHDA XAVFNI BOSHQARISH TIZIMINING O‘RNI VA AHAMIYATI 456
Muzaffarov Azimjon Ashraf o‘g‘li
EXAMINING LEADERSHIP DIFFERENCES BETWEEN FEMALE AND MALE MANAGERS 460
Dilafruz Kuchkorova
ISHLAB CHIQARISH KORXONALARIDA UZOQ MUDDATLI AKTIVLAR HISOBINI MHXS (MOLIYAVIY HISOBNING XALQARO STANDARTI) TALABLARI ASOSIDA TAKOMILLASHTIRISH 468
Abdimurodov Baxrom Ochilovich
O‘ZBEKISTON SHAROITIDA BOSHQARUV SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO‘LLARI 473
Abdukarimova Muslima Abduaziz qizi
HUDUDLARDA TURIZMNI IMMERSIV TAJRIBALAR ASOSIDA RIVOJLANTIRISHNING TASHKILIY-IQTISODIY MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH 477
Kasimova Yulduz Baxtiyorovna
DAVLAT TIBBIY SUG‘URTASIDA STRATEGIK XARID: PASSIV MOLIYALASHTIRISHDAN STRATEGIK XARIDGA O‘TISHNING NAZARIY ASOSLARI 485
Kilichev Fazliddin Usmanovich
ОСНОВНЫЕ ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ СУБЪЕКТОВ МАЛОГО БИЗНЕСА В РЕГИОНАХ УЗБЕКИСТАНА 493
Шадманова Мадинахон Омонулла кизи

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

ОТ УПРАВЛЕНИЯ МЕРОПРИЯТИЯМИ К УПРАВЛЕНИЮ ЧЕЛОВЕЧЕСКИМ КАПИТАЛОМ: DATA-INFORMED МОДЕЛЬ ОРГАНИЗАЦИИ ВНЕАУДИТОРНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В УНИВЕРСИТЕТАХ УЗБЕКИСТАНА 501
Сабиров Алишер Саибович
ИЗУЧЕНИЕ БЮДЖЕТИРОВАНИЯ И КОНТРОЛЯ В ПРОЦЕССЕ УПРАВЛЕНЧЕСКОГО УЧЕТА В ООО «SATURN METAL» 509
Мусаева Шоира Азимовна
O'ZBEKISTON IQLIM SHAROITIDA DONADOR O'G'ITLARDAN SAMARALI FOYDALANISH ORQALI QISHLOQ XO'JALIGI ISHLAB CHIQARISH SAMARADORLIGINI OSHIRISH 518
Boltayev Baxriddin
O'ZBEKISTON SHAROITIDA ZAMONAVIY TURIZM TALABLARIGA MOS TURISTIK RESURSLAR SALOHIYATI 525
Suyunov Alijon
BOSHQARUV MEXANIZMLARING RAQOBAT STRATEGIYASI BILAN O'ZARO BOG'LIQLIGI 530
Islomov Shuhrat Ma'rufjonovich
Nabiyeva Zumrad Zafarovna
CRM TIZIMINING NAZARIY-ASOSIY TAMOYILLARI VA ULGURJI SAVDODA ROLI 536
Islomov Shuhrat Marufjonovich
Raimova Diyora Botirovna
INSTITUTIONAL FOUNDATIONS OF THE TRANSFORMATIONAL MODEL OF THE DIGITAL ECONOMY UNDER GLOBALIZATION 541
Abruyeva Xilola Sherbekovna
DAVLAT FUQAROLIK XIZMATIGA RAHBAR KADRLAR TAYYORLASHDA MENTORLIK TIZIMINI JORIY ETISH SAMARADORLIGI 551
Xurshida Maxmadaminova
EKOLOGIK INNOVATSIYALAR ORQALI BIOIQTISODIYOT TIZIMINI RIVOJLANTIRISH 556
Odiljonov Turopjon Erkinjon o'g'li
AGRAR SEKTORDA TADBIRKORLIK SUBYEKTLARI SAMARADORLIGIGA HUDUDIY OPTIMALLASHTIRISH YONDASHUVI 560
Qurbonov Alisher Boboqulovich

AGRAR SEKTORDA TADBIRKORLIK SUBYEKTLARI SAMARADORLIGIGA HUDUDIY OPTIMALLASHTIRISH YONDASHUVI

Qurbonov Alisher Boboqulovich
Iqtisodiyot va pedagogika universiteti
Iqtisodiyot kafedrasi professori
E-mail: qurbonov7721@mail.ru
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-3208-5657

Annotatsiya. Maqolada hududlarda agrotadbirkorlik samaradorligini baholash va uning muvozanat holatini aniqlash bo'yicha integral metodik yondashuv taklif etiladi. Tadqiqotda "samaradorlik muvozanati" tushunchasi iqtisodiy natija, resurs qaytimi, ijtimoiy ta'sir, innovatsion faollik, bozorga chiqish imkoniyati va ekologik barqarorlik o'rtasidagi optimal nisbat sifatida izohlanadi. Metodika normallashtirilgan indikatorlar, vaznlangan integral indeks, maqsadli me'yorlardan og'ish masofasi va resurs cheklovlari sharoitida marjinal samaradorliklarni tenglashtirish qoidalariga asoslanadi. Natijalar qismida indekslar tizimi, hisoblash algoritmi, hududiy klasterlar kesimida talqin qilish usuli hamda Qashqadaryo viloyati misolida qo'llash mumkin bo'lgan amaliy sxema keltirilgan. Taklif etilayotgan yondashuv agrotadbirkorlikni faqat yalpi mahsulot o'sishi bilan emas, balki qo'shilgan qiymat, ozuqa hamda yer-suv resurslaridan foydalanish, qayta ishlash, bandlik, innovatsiya qaytimi va ekologik cheklovlarni hisobga olgan holda baholash imkonini beradi.

Kalit so'zlar: agrotadbirkorlik, samaradorlik muvozanati, integral indeks, resurs cheklovi, marjinal samaradorlik, hududiy optimallashtirish, hududiy rivojlanish.

Abstract. The article proposes an integrated methodological approach to assessing the efficiency of agricultural entrepreneurship across regions and determining its equilibrium state. The concept of "efficiency equilibrium" is interpreted as an optimal balance among economic outcomes, resource productivity, social impact, innovative activity, market access, and environmental sustainability. The methodology is based on normalized indicators, a weighted composite index, the distance from target benchmarks, and the equalization of marginal efficiencies under resource constraints. The results present a system of indices, a calculation algorithm, a method for interpreting outcomes across regional clusters, and a practical framework applicable to the case of Kashkadarya Region. The proposed approach makes it possible to assess agricultural entrepreneurship not only in terms of gross output growth but also by considering value added, the use of feed, land and water resources, processing, employment, returns on innovation, and environmental constraints.

Keywords: agricultural entrepreneurship, efficiency equilibrium, composite index, resource constraint, marginal efficiency, regional optimization, regional development.

Аннотация. В статье предложен интегральный методический подход к оценке эффективности агропредпринимательства в регионах и определению состояния его сбалансированности. Понятие «равновесие эффективности» рассматривается как оптимальное соотношение экономических результатов, отдачи от ресурсов, социального воздействия, инновационной активности, возможностей выхода на рынок и экологической устойчивости. Методика основана на нормализованных индикаторах, взвешенном интегральном индексе, расстоянии отклонения от целевых нормативов и правилах выравнивания предельной эффективности в условиях ресурсных ограничений. В разделе результатов представлены система индексов, алгоритм расчёта, метод интерпретации результатов в разрезе территориальных кластеров, а также практическая схема, которая может быть применена на примере Кашкадарьинской области. Предлагаемый подход позволяет оценивать агропредпринимательство не только с позиции роста валовой продукции, но и с учётом добавленной стоимости, использования кормовых, земельных и водных ресурсов, переработки, занятости, отдачи от инноваций и экологических ограничений.

Ключевые слова: агропредпринимательство, равновесие эффективности, интегральный индекс, ресурсное ограничение, предельная эффективность, территориальная оптимизация, территориальное развитие.

KIRISH

Jahon agrar iqtisodiyotida soʻnggi yillarda ishlab chiqarish hajmini oshirishning oʻzi yetarli koʻrsatkich boʻlmay qoldi. Oziq-ovqat xavfsizligi, resurslar tanqisligi, iqlim xavflari, logistika zanjirlari va qishloq aholisi daromadlarini oshirish vazifalari agrotadbirkorlikni kompleks samaradorlik nuqtayi nazaridan baholashni talab etmoqda. FAO maʼlumotlariga koʻra, 2024-yilgi Statistical Yearbook agrooziq-ovqat tizimlarining iqtisodiy, ishlab chiqarish, savdo, oziq-ovqat xavfsizligi va barqarorlik jihatlarini yagona maʼlumotlar tizimida tahlil qilish zarurligini taʼkidlaydi [5]. Bu holat agrotadbirkorlikni faqat fermer yoki dehqon xoʻjaligi foydasi bilan emas, balki hududiy qoʻshilgan qiymat, bozorga integratsiya, mehnat unumdorligi, qayta ishlash zanjiri, innovatsiya va ekologik barqarorlik bilan birga koʻrish zarurligini koʻrsatadi.

Oʻzbekistonda agrar sektor iqtisodiyotning muhim tarmogʻi boʻlib qolmoqda. Rasmiy statistikaga koʻra, 2024-yilda qishloq, oʻrmon va baliqchilik xoʻjaligi YaIM tarkibida 19,2 foizni tashkil etgan, tarmoqda 3,1 foiz ijobiy oʻsish qayd etilgan, mahsulot va xizmatlar umumiy hajmi 467 041,5 mlrd soʻmga yetgan [10]. Shu bilan birga, qishloq xoʻjaligi mahsulotlari ishlab chiqarishda dehqon va tomorqa xoʻjaliklari, fermer xoʻjaliklari va qishloq xoʻjaligi faoliyatini amalga oshiruvchi tashkilotlarning ulushi turlicha boʻlib, 2024-yil yakunlarida dehqon va tomorqa xoʻjaliklari 61,6 foiz, fermer xoʻjaliklari 29,3 foiz, boshqa tashkilotlar 9,1 foiz ulushga ega boʻlgan [11]. Demak, samaradorlik muvozanati masalasi turli xoʻjalik shakllari, resurs bazasi va bozor infratuzilmasi oʻrtasidagi nisbatni ilmiy asoslash bilan bevosita bogʻliqdir.

Agrotadbirkorlik samaradorligini oʻlchashda amaliyotda koʻpincha uchta soddalashtirilgan yondashuv uchraydi: birinchisi – mahsulot hajmi oʻsishini asosiy mezon sifatida qabul qilish; ikkinchisi – foyda yoki rentabellikni yagona natija koʻrsatkichi sifatida baholash; uchinchisi – subsidiya, kredit, investitsiya yoki infratuzilma loyihalarini alohida holda tahlil qilish. Biroq bunday yondashuvlar hududiy agrotadbirkorlik tizimida resurslar cheklanganligi, tumanlar oʻrtasida ixtisoslashuv farqi, aholi bandligi, suv va yerdan samarali foydalanish, qayta ishlash quvvatlari va ekologik xavflar oʻrtasidagi oʻzaro bogʻliqlikni toʻliq ochib bermaydi. Shu sababli maqolaning asosiy ilmiy muammosi agrotadbirkorlik samaradorligi muvozanatini aniqlashning kompleks, hisoblash mumkin boʻlgan va hududiy boshqaruv amaliyotida qoʻllashga yaroqli metodikasini ishlab chiqishdan iborat.

Tadqiqotning maqsadi – agrotadbirkorlik samaradorligi muvozanatini aniqlash uchun integral indeks, resurs cheklovlari va marjinal samaradorlik qoidalariga asoslangan metodik model taklif etishdir. Ushbu maqsaddan kelib chiqib quyidagi vazifalar belgilandi: agrotadbirkorlik samaradorligi muvozanati tushunchasini ilmiy jihatdan asoslash; iqtisodiy, resurs, ijtimoiy, innovatsion, bozor va ekologik indikatorlar tizimini shakllantirish; normallashtirish va vaznlash mexanizmini ishlab chiqish; muvozanat holatini maqsadli meʼyorlardan ogʻish va resurs cheklovlari orqali baholash; natijalarni hududiy klasterlar va amaliy boshqaruv vazifalari nuqtayi nazaridan talqin qilish.

Tadqiqotning ilmiy yangiligi shundaki, agrotadbirkorlik samaradorligi muvozanati “eng yuqori mahsulot hajmi” yoki “eng yuqori foyda” sifatida emas, balki koʻp mezonli optimal holat sifatida ifodalanadi. Bunday holatda har bir resurs yoʻnalishi boʻyicha marjinal qaytim oʻzaro yaqinlashadi, integral samaradorlik indeksi belgilangan maqsadli koridorda boʻladi, resurslardan ortiqcha bosim yuzaga kelmaydi va ijtimoiy-iqtisodiy natijalar hududiy rivojlanish maqsadlariga muvofiq keladi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Agrotadbirkorlik samaradorligi muvozanatini aniqlash masalasi iqtisodiy nazariyadagi “muvozanat”, “resurslar taqsimoti”, “ishlab chiqarish samaradorligi”, “tadbirkorlik faolligi” va “institutsional muhit” tushunchalari bilan bevosita bogʻliq. Bu yoʻnalishda klassik va neoklassik iqtisodiy maktablar, institutsional iqtisodiyot, innovatsion rivojlanish nazariyasi va barqaror qishloq xoʻjaligi konsepsiyalari oʻzaro toʻldiruvchi nazariy asos vazifasini bajaradi. Agrotadbirkorlikda muvozanat deganda faqat talab va taklif tengligi emas, balki yer, suv, mehnat, kapital, texnologiya, bozor infratuzilmasi va institutsional ragʻbatlar oʻrtasidagi mutanosiblik tushuniladi. Shu bois adabiyotlar sharhida har bir olimning qarashi agrar tadbirkorlik subyektlari faoliyatiga bogʻlab talqin etiladi.

A. Marshallning “Principles of Economics” asarida bozor muvozanati talab, taklif va narxning oʻzaro taʼsiri orqali shakllanishi taʼkidlanadi. Marshall yondashuviga koʻra, iqtisodiy subyektlar bozor signallariga, ayniqsa narx va xarajatlar nisbatiga qarab qaror qabul qiladi. Bu nazariya agrotadbirkorlik uchun muhim, chunki fermer, dehqon xoʻjaligi yoki agrobiznes subyekti mahsulot hajmini bozor talabi, resurs tanqisligi va ishlab chiqarish xarajatlari bilan uygʻunlashtirgan holda belgilaydi. Agar mahsulot taklifi bozor talabidan uzilib qolsa yoki resurs sarfi daromaddan yuqori boʻlsa, samaradorlik muvozanati buziladi. Demak, Marshall qarashlaridan kelib chiqqanda, agrotadbirkorlik samaradorligi muvozanati “ishlab chiqarish — xarajat — bozor narxi — talab” zanjiridagi nisbiy moslik bilan ifodalanadi. [1]

V. Pareto nazariyasi esa samaradorlikni resurslarning oqilona taqsimlanishi nuqtayi nazaridan tushuntiradi. Pareto samaradorligida resurslar shunday taqsimlanadiki, bir subyektning holatini yaxshilash boshqa subyekt holatini yomonlashtirmasdan amalga oshirib bo'lmaydi. Shuning uchun Pareto yondashuvi agrotadbirkorlikda tarmoqlar va subyektlar manfaatini kompleks hisobga olishni talab qiladi. [2].

M. Farrell ishlab chiqarish samaradorligini o'lchash bo'yicha fundamental metodologik asos yaratgan olimlardan biri hisoblanadi. Uning fikricha, umumiy samaradorlik ikki asosiy qismdan — texnik samaradorlik va taqsimot samaradorligidan tashkil topadi va samaradorlik muvozanatini aniqlash uchun faqat mahsulot hajmi emas, balki 1 gektardan olingan qo'shilgan qiymat, 1 m^3 suvga to'g'ri kelgan mahsulot, 1 ishchiga to'g'ri kelgan daromad va investitsiya qaytimi kabi nisbiy ko'rsatkichlar ham hisobga olinishi lozim. [3]

R. Kouzning tranzaksion xarajatlar nazariyasi agrotadbirkorlikda bozor va tashkilotlar o'rtasidagi tanlovni tushuntirishda muhim ahamiyatga ega. Kouz fikricha, firmalar bozor orqali bitim tuzish xarajatlari yuqori bo'lgan holatlarda yuzaga keladi. Shu jihatdan Kouz qarashlari agrotadbirkorlik samaradorligi muvozanatida qiymat zanjiridagi bitim xarajatlarini kamaytirish muhimligini ko'rsatadi. [4]

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Metodologik asos sifatida agrar iqtisodiyotda qo'llaniladigan samaradorlik, resurs cheklovlari, normallashtirilgan indikatorlar, integral baholash va optimallashtirish yondashuvlari umumlashtirildi. OECD tadqiqotlarida qishloq xo'jaligi "uch tomonlama vazifa" – aholini yetarli va sifatli oziq-ovqat bilan ta'minlash, tarmoqdagi aholi turmush darajasini qo'llab-quvvatlash va ekologik barqarorlikni saqlash – sharoitida rivojlanishi kerakligi ta'kidlanadi [7]. Shuning uchun taklif etilayotgan metodika iqtisodiy natijani resurs samaradorligi va ekologik cheklovlardan ajratib qaramaydi.

TAHLIL VA NATIJALAR

"Agrotadbirkorlik samaradorligi muvozanati" quyidagicha ta'riflanadi: muayyan hudud yoki xo'jaliklar guruhida iqtisodiy foyda, qo'shilgan qiymat, yer-suv-mehnat va ozuqa resurslari qaytimi, innovatsion investitsiya samarasi, aholi bandligi, qayta ishlash va bozorga chiqish imkoniyatlari hamda ekologik barqarorlik ko'rsatkichlari o'zaro mutanosib bo'lgan holatdir. Muvozanat holatida bitta yo'nalishdagi yuqori natija boshqa yo'nalishda keskin kamchilik yoki resurs bosimini yuzaga keltirmasligi kerak.

Ko'p mezonli baholash uchun olti blokdan iborat indikatorlar tizimi taklif etiladi: iqtisodiy blok, resurs bloki, ijtimoiy blok, innovatsion blok, bozor-infratuzilma bloki va ekologik blok. Har bir blokda stimulyator va destimulyator ko'rsatkichlar ajratiladi. Stimulyator – qiymati oshgani sayin samaradorlikni kuchaytiradigan ko'rsatkich; destimulyator – qiymati oshgani sayin xavf yoki xarajatni kuchaytiradigan ko'rsatkichdir. Masalan, 1 gektarga qo'shilgan qiymat, mehnat unumdorligi, qayta ishlash ulushi va innovatsiya qaytimi stimulyator hisoblanadi; suv sarfi, ozuqa yetishmovchiligi, yo'qotishlar va qarz yuki esa destimulyator sifatida baholanadi.

Indikatorlarni bir shkalaga keltirish uchun normallashtirish amalga oshiriladi. Stimulyator ko'rsatkichlar uchun quyidagi formula qo'llanadi:

$$N_i = (X_i - Xmin) / (Xmax - Xmin)$$

Destimulyator ko'rsatkichlar uchun esa teskari normallashtirish qo'llanadi:

$$N_i = (Xmax - X_i) / (Xmax - Xmin)$$

Bu yerda N_i – normallashtirilgan ko'rsatkich, X_i – haqiqiy qiymat, Xmin va Xmax – tanlangan yillar yoki hududlar bo'yicha minimal va maksimal qiymatlar. Agar ma'lumotlarda keskin chetlanishlar mavjud bo'lsa, 1–99 foizli persentillar orqali "winsorization" usulidan foydalanish maqsadga muvofiq. Bu usul normallashtirishda tasodifiy yoki ekstremal qiymatlarning integral indeksga ortiqcha ta'sirini kamaytiradi.

Integral samaradorlik indeksi vaznlangan o'rtacha usulda hisoblanadi:

$$E = \Sigma\, w_i \cdot N_i, \quad \Sigma\, w_i = 1, \quad 0 \le E \le 1$$

Bu yerda E – agrotadbirkorlikning integral samaradorlik indeksi, w_i – indikator yoki blok vazni. Vaznlar ekspert baholashi, entropiya usuli, asosiy komponentlar tahlili yoki davlat va hududiy strategiya maqsadlariga muvofiq belgilanishi mumkin. Dissertatsiya tadqiqotida maqsadli vaznlash tavsiya etiladi: iqtisodiy blok – 0,25; resurs bloki – 0,20; ijtimoiy blok – 0,15; innovatsion blok – 0,15; bozor-infratuzilma bloki – 0,15; ekologik blok – 0,10. Bunday nisbat agrotadbirkorlikni iqtisodiy natijaga yo'naltirgan holda, resurs va ijtimoiy-ekologik cheklovlarni ham hisobga oladi.

1-jadval
Agrotadbirkorlik samaradorligi muvozanatini baholash indikatorlari tizimi[1]

Blok	Asosiy indikatorlar	Iqtisodiy mazmun	Turi
Iqtisodiy	Qo'shilgan qiymat/ga; 1 gektarga to'g'ri keladigan foyda; rentabellik; mahsulot tannarxi	Xo'jalik va hududning moliyaviy natijasi	stim./dest.
Resurs	Suv sarfi/tonna; ozuqa birligi qaytimi; mehnat unumdorligi; yerdan foydalanish intensivligi	Cheklangan resurslardan qaytim darajasi	stim./dest.
Ijtimoiy	Bandlik; daromad; qishloq aholisi uchun ish o'rinlari sifati; kooperatsiyaga qamrov	Agrotadbirkorlikning aholi farovonligiga ta'siri	stim.
Innovatsion	Innovatsiya investitsiyasi; raqamli xizmatlardan foydalanish; texnologiya qaytimi	Yangi texnologiyalar orqali samaradorlik o'sishi	stim.
Bozor-infratuzilma	Qayta ishlash ulushi; shartnomaviy sotuv; eksportga yo'nalganlik; sovuq zanjir	Qiymat zanjiriga ulanish darajasi	stim.
Ekologik	Suv tejash; tuproq unumdorligi; chiqindi/yo'qotish; iqlim xavfiga moslashuv	Barqarorlik va resurslar bosimini kamaytirish	stim./dest.

Muvozanatni aniqlashda faqat umumiy indeks yetarli emas. Chunki E yuqori bo'lishi mumkin, ammo ayrim bloklarda katta nomutanosiblik saqlanishi ehtimoli mavjud. Shuning uchun maqsadli me'yorlardan og'ish masofasi quyidagicha hisoblanadi:

$$D = \sqrt{\Sigma\, v_j \cdot (N_j - T_j)^2}$$

Bu yerda D – muvozanatdan og'ish masofasi, T_j – har bir blok bo'yicha maqsadli me'yor, v_j – blok ahamiyati. D qancha kichik bo'lsa, hudud yoki xo'jalik shuncha muvozanatli hisoblanadi. Maqolada “muvozanatli samaradorlik indeksi” quyidagicha ifodalanadi:

$$EM = E / (1 + D)$$

EM indeksi ikki jihatni birlashtiradi: birinchi tomondan, umumiy samaradorlik darajasini, ikkinchi tomondan, ko'rsatkichlar o'rtasidagi nomutanosiblikni. Shuning uchun EM yuqori bo'lgan hudud nafaqat natijador, balki barqaror va mutanosib rivojlanayotgan agrotadbirkorlik tizimiga ega deb baholanadi.

Resurs cheklovlari sharoitida muvozanatni aniqlash uchun optimallashtirish modeli taklif etiladi. Faraz qilaylik, hududda j = 1…m turdagi agrotadbirkorlik yo'nalishlari mavjud: sabzavotchilik, bog'dorchilik, chorvachilik, qayta ishlash, logistika va xizmat ko'rsatish. Har bir yo'nalishga ajratiladigan resurs x_j bilan belgilanadi. Maqsad funksiyasi qo'shilgan qiymat yoki integral samaradorlikni maksimallashtirishga qaratiladi:

$$\text{Max } Z = \Sigma\, c_j \cdot x_j$$

cheklovlar:

$$\Sigma\, a_jx_j \le A;\;\; \Sigma\, w_jx_j \le W;\;\; \Sigma\, l_jx_j \le L;\;\; \Sigma\, i_jx_j \le I;\;\; x_j \ge 0$$

Bu yerda A – yer, W – suv yoki ozuqa, L – mehnat, I – investitsiya cheklovi; c_j – yo'nalishning qo'shilgan qiymat yoki samaradorlik koeffitsiyenti; a_j, w_j, l_j, i_j – resurs sarfi koeffitsiyentlari. Muvozanat sharti marjinal qaytimlar tenglashishi orqali ifodalanadi:

$$MP_j / MC_j = MP_k / MC_k, \text{agar } x_j > 0 \text{ va } x_k > 0$$

Boshqacha aytganda, har bir resurs birligi qaysi yo'nalishga ajratilmasin, uning qo'shimcha qaytimi o'zaro yaqin bo'lishi kerak. Agar bir yo'nalishda marjinal qaytim yuqori bo'lsa, resurslar shu yo'nalishga qayta taqsimlanadi; agar marjinal qaytim past va ekologik bosim yuqori bo'lsa, resurs ajratish cheklanadi. Shu orqali agrotadbirkorlik samaradorligi muvozanati amalda resurslarni oqilona taqsimlash mexanizmiga aylanadi.

Tadqiqot uchun ma'lumotlar manbalari sifatida O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi ma'lumotlari, World Bank World Development Indicators, FAO statistik yilnomalari, OECDning agrar samaradorlik va barqarorlikka oid tadqiqotlari hamda hududiy statistik hisobotlardan foydalanish mumkin. World Bank ma'lumotlari qishloq, o'rmon va baliqchilik xo'jaligining YaIMdagi ulushi, bir ishchiga to'g'ri keladigan qo'shilgan

1 Muallif tomondan ishlab chiqildi.

qiymat va qishloq xoʻjaligida bandlik ulushi kabi xalqaro taqqoslanadigan koʻrsatkichlarni taqdim etadi [8; 9].

Taklif etilgan metodika natijasida agrotadbirkorlik samaradorligi muvozanatini baholashning besh bosqichli algoritmi shakllantirildi. Birinchi bosqichda hududiy agrotadbirkorlik tizimi chegarasi belgilanadi: tuman, iqtisodiy zona, klaster yoki mahsulot yoʻnalishi. Ikkinchi bosqichda maʼlumotlar yigʻiladi va indikatorlar bloklarga ajratiladi. Uchinchi bosqichda indikatorlar normallashtiriladi va vaznlanadi. Toʻrtinchi bosqichda integral indeks E, ogʻish masofasi D va muvozanatli indeks EM hisoblanadi. Beshinchi bosqichda natijalar resurs cheklovlari va marjinal samaradorlik shartlari bilan solishtirilib, hududiy boshqaruv choralari ishlab chiqiladi.

Indeks natijalarini talqin qilish uchun quyidagi shkala taklif etiladi: 0,00–0,39 – past muvozanat, resurs yoki institutsional cheklovlar kuchli; 0,40–0,59 – oʻrtacha muvozanat, ayrim bloklarda nomutanosiblik mavjud; 0,60–0,79 – nisbatan barqaror muvozanat, asosiy indikatorlar maqsadli koridorga yaqin; 0,80–1,00 – yuqori muvozanat, iqtisodiy natija, resurs qaytimi va ijtimoiy-ekologik barqarorlik oʻzaro muvofiq.

2-jadval
Samaradorlik muvozanatini aniqlash algoritmi[2]

Bosqich	Amal	Natija
1	Hudud, mahsulot yoki xoʻjaliklar guruhi tanlanadi	Tahlil obyekti aniqlanadi
2	Indikatorlar iqtisodiy, resurs, ijtimoiy, innovatsion, bozor va ekologik bloklarga ajratiladi	Koʻp mezonli maʼlumotlar bazasi tuziladi
3	Stimulyator va destimulyatorlar normallashtiriladi	0–1 shkalada taqqoslanadigan koʻrsatkichlar olinadi
4	E, D va EM indekslari hisoblanadi	Samaradorlik va muvozanat darajasi baholanadi
5	Resurs cheklovlari va marjinal qaytimlar tahlil qilinadi	Optimallashtirish va amaliy boshqaruv tavsiyalari ishlab chiqiladi

Qashqadaryo viloyati misolida mazkur metodika tumanlar yoki iqtisodiy zonalar kesimida qoʻllanishi mumkin. Viloyatda agrotadbirkorlikni rivojlantirish uchun shartli ravishda toʻrt zona ajratiladi: sugʻoriladigan intensiv dehqonchilik zonasi, ishchi kuchi koʻp boʻlgan diversifikatsiya zonasi, investitsiya va eksportga yoʻnalgan zona hamda qiymat zanjiriga asoslangan qayta ishlash zonasi. Har bir zona uchun maqsadli indikatorlar va vaznlar turlicha belgilanadi. Masalan, sugʻoriladigan intensiv dehqonchilik zonasida suv samaradorligi va 1 gektarga toʻgʻri keladigan qoʻshilgan qiymat asosiy mezon boʻlsa, qayta ishlash zonasida xomashyoni mahalliy qayta ishlash, logistika, sovuq zanjir va shartnomaviy sotuv ulushi yuqori ahamiyatga ega boʻladi.

Rasmiy statistik maʼlumotlarda 2024-yilda kichik tadbirkorlik subyektlari iqtisodiyot yalpi qoʻshilgan qiymatining 54,3 foizini yaratgani, ular tomonidan yaratilgan qoʻshilgan qiymat tarkibida qishloq, oʻrmon va baliqchilik xoʻjaligi 33,9 foizni tashkil etgani, qishloq, oʻrmon va baliqchilik xoʻjaligida kichik tadbirkorlik ulushi 95,8 foizga yetgani qayd etilgan [6]. Bu raqamlar agrotadbirkorlik samaradorligi muvozanatini baholashda kichik biznes, fermer va dehqon xoʻjaliklari, qayta ishlash subyektlari va xizmat koʻrsatuvchi korxonalarni yagona tizim sifatida qamrab olish zarurligini koʻrsatadi.

Metodik jihatdan hududiy natijalar quyidagi shaklda talqin qilinadi. Agar iqtisodiy indeks yuqori, lekin resurs indeksi past boʻlsa, bu yuqori mahsulot hajmi suv, yer yoki ozuqa resurslariga ortiqcha bosim hisobidan taʼminlanayotganini anglatadi. Agar ijtimoiy indeks yuqori, iqtisodiy indeks past boʻlsa, bandlik mavjud, ammo mehnat unumdorligi va daromad past boʻlishi mumkin. Agar innovatsion indeks past boʻlsa, samaradorlik oʻsishi asosan ekstensiv omillar hisobiga yuzaga keladi. Agar bozor-infratuzilma indeksi past boʻlsa, mahsulot xomashyo sifatida sotilib, qoʻshilgan qiymat hududdan tashqarida shakllanadi. Shunday qilib, muvozanat indeksi har bir hududda rivojlantirilishi lozim boʻlgan yoʻnalishlarni aniqlash imkonini beradi.

Quyidagi namunaviy hisoblash tartibi dissertatsiya tadqiqotida Excel yoki statistik dasturlar orqali amalga oshirilishi mumkin. Masalan, tumanlar kesimida 20 ta indikator tanlanadi. Har bir indikator 2020–2024-yillar boʻyicha yigʻiladi. Keyin indikatorlar stimulyator/destimulyator sifatida normallashtiriladi. Har bir blok boʻyicha oʻrtacha indeks hisoblanadi, soʻng umumiy E indeksi shakllantiriladi. Maqsadli T koʻrsatkichlar tumanning ixtisoslashuvi va strategik vazifalaridan kelib chiqib belgilanadi. Masalan, qayta ishlash ulushi uchun T = 0,70, suv samaradorligi uchun T = 0,75, innovatsiya qaytimi uchun T = 0,60, bandlik sifati uchun T = 0,65 boʻlishi mumkin. Natijada EM indeksi har bir tuman yoki zona boʻyicha muvozanat darajasini koʻrsatadi.

Muvozanatni amalda kuchaytirish uchun uch yoʻnalishdagi boshqaruv choralari zarur. Birinchisi – resurslarni qayta taqsimlash: suv tejovchi texnologiyalar, ozuqa bazasini yaxshilash, yerdan foydalanish intensivligini

2 Muallif tomondan ishlab chiqildi.

oshirish. Ikkinchisi – qiymat zanjirini uzaytirish: qayta ishlash, qadoqlash, sovuq zanjir, elektron savdo va eksport logistikasi. Uchinchisi – institutsional mexanizmlar: kooperatsiya, shartnomaviy dehqonchilik, qishloq xo'jaligi maslahat xizmatlari, agrosug'urta, kredit kafolatlari va ma'lumotlar almashinuvi. World Bankning O'zbekiston agrooziq-ovqat sektori bo'yicha tahlilida ham qishloq xo'jaligi ish o'rinlarining qiymati faqat soni bilan emas, balki kambag'allikni qisqartirish, oziq-ovqat xavfsizligi, qayta ishlash sanoati va hududiy iqtisodiyotga ta'siri bilan baholanishi qayd etilgan [12].

Taklif etilayotgan yondashuvning asosiy afzalligi shundaki, u agrotadbirkorlik samaradorligini bir vaqtning o'zida uch darajada baholaydi: mikro daraja – xo'jalik yoki tadbirkorlik subyekti; mezo daraja – tuman, klaster yoki iqtisodiy zona; makro daraja – viloyat yoki mamlakat agrooziq-ovqat tizimi. Mikro darajada model tadbirkorlik qarorlarini – qaysi mahsulotni yetishtirish, qaysi texnologiyaga investitsiya kiritish, qaysi kanal orqali sotish – baholashga xizmat qiladi. Mezo darajada model hududiy ixtisoslashuv va resurs taqsimotiga asos bo'ladi. Makro darajada esa agrar siyosat, subsidiya va investitsiya dasturlarini natijaviylikka bog'lash imkonini beradi.

Ikkinchi afzallik – model "samaradorlik" va "barqarorlik" tushunchalarini ajratmaydi. OECD ta'kidlaganidek, standart TFP o'sishi doimo ekologik natijalar yaxshilanishini anglatmasligi mumkin, chunki odatdagi mahsuldorlik ko'rsatkichlari tabiiy kapital va ekologik tashqi ta'sirlarni to'liq hisobga olmaydi [7]. Shu sababli mazkur maqolada resurs va ekologik bloklar integral indeksning ajralmas qismi sifatida kiritildi. Masalan, yuqori hosildorlik suv sarfining keskin oshishi yoki tuproq sifatining pasayishi hisobiga ta'minlansa, EM indeksi bunday holatni muvozanatsiz deb baholaydi.

Uchinchi afzallik – model hududiy farqlarni hisobga oladi. Qashqadaryo viloyati kabi tabiiy-iqtisodiy sharoitlari bir xil bo'lmagan hududlarda yagona me'yoriy ko'rsatkich barcha tumanlar uchun adolatli bo'lmasligi mumkin. Masalan, tog'oldi tumanlarida bog'dorchilik, uzumchilik, asalarichilik va turizmga yaqin agrotadbirkorlik shakllari samarali bo'lsa, cho'l-yaylov hududlarida chorvachilik, ozuqa bazasi, qayta ishlash va logistika muhimroq bo'ladi. Shu sababli maqsadli T ko'rsatkichlar har bir zona uchun alohida belgilanishi kerak.

Biroq modelni amalda qo'llashda ayrim cheklovlar mavjud. Birinchi cheklov – ma'lumotlar sifati va davriyligi. Tumanlar kesimida innovatsiya investitsiyasi, suv sarfi, ozuqa birligi, qayta ishlash ulushi, shartnomaviy sotuv va ekologik ko'rsatkichlar bo'yicha ma'lumotlar har doim ham to'liq emas. Ikkinchi cheklov – vaznlar subyektivligi. Ekspert baholashi yetarlicha asoslanmagan holda tashkil etilsa, indeks natijasiga institutsional ustuvorliklar va subyektiv baholar ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shuning uchun vaznlarni aniqlashda ekspert so'rovi, entropiya usuli va sezgirlik tahlilini birgalikda qo'llash tavsiya etiladi. Uchinchi cheklov – normallashtirish usuliga bog'liqlik. Minimum-maksimum normallashtirish taqqoslanayotgan guruh tarkibi o'zgarganda indeksni o'zgartirishi mumkin. Bu muammoni bartaraf etish uchun uzoq muddatli baza, maqsadli me'yorlar va persentillardan foydalanish maqsadga muvofiq.

Iqlim xavflari muvozanat modelida alohida hisobga olinishi zarur. FAO va WMOning 2026-yilgi hisobotida ekstremal issiqlik dehqonlar, chorvachilik, baliqchilik va agrooziq-ovqat tizimlari uchun jiddiy xavf ekanini, qishloq xo'jaligi ishchilari va agrooziq-ovqat tizimlari bunday issiqlik ta'sirini birinchi bo'lib qabul qilishini ta'kidlaydi [13]. O'zbekiston va Qashqadaryo sharoitida suv tanqisligi, yuqori harorat, ozuqa bazasining mavsumiyligi va tuproq degradatsiyasi agrotadbirkorlik muvozanatiga bevosita ta'sir qiladi. Shuning uchun ekologik blok faqat "qo'shimcha" ko'rsatkich emas, balki strategik xavf indikatori sifatida qaralishi kerak.

Taklif etilayotgan metodika DEA, SFA, Malmquist TFP va Cobb–Douglas kabi modellarni inkor etmaydi, balki ularni to'ldiruvchi amaliy vosita hisoblanadi. DEA samarali chegaraga nisbatan xo'jaliklarni taqqoslashga yordam beradi, SFA tasodifiy shovqin va texnik samarasizlikni ajratishi mumkin, Malmquist indeksi vaqt bo'yicha TFP o'zgarishini ko'rsatadi, Cobb–Douglas esa resurslar elastikligini baholaydi [15; 16]. Biroq mazkur modellar ko'p hollarda boshqaruv qarorlarini qabul qiluvchi mutaxassislar uchun sodda integral ko'rsatkichni taqdim etmaydi. EM indeksi esa natijani 0–1 shkalada ko'rsatib, qaysi blokda muvozanat buzilganini tez aniqlash imkonini beradi.

Muvozanatni boshqarishda "maqsadli koridor" tamoyili muhim ahamiyatga ega. Agrotadbirkorlik tizimida har bir indikator uchun mutlaq maksimal qiymat emas, balki maqbul diapazon belgilanadi. Masalan, mahsulot hajmining juda tez o'sishi suv va yer resurslariga bosimni oshirsa, u holda bu o'sish barqaror samaradorlik deb baholanmaydi. Yoki bandlik ulushi yuqori bo'lsa-da, mehnat unumdorligi past bo'lsa, bu ijtimoiy samaradorlikning haqiqiy o'sishini anglatmaydi. Demak, muvozanat yondashuvi "ko'p ishlab chiqarish"dan "oqilona, qo'shilgan qiymatli va barqaror ishlab chiqarish"ga o'tishni ilmiy asoslaydi.

Amaliy jihatdan model hududiy dasturlarni natijaviylikka bog'lashda qo'llanishi mumkin. Masalan, subsidiyalar faqat mahsulot hajmiga emas, balki suv tejash, innovatsiya joriy etish, qayta ishlashga ulanish, shartnomaviy sotuv va bandlik sifatiga bog'lansa, agrotadbirkorlik muvozanati kuchayadi. Kredit va grantlar ham EM indeksi past, lekin resurs salohiyati yuqori bo'lgan tumanlarga ustuvor yo'naltirilishi mumkin. Bunda davlat, banklar, xususiy investorlar, kooperatsiyalar va qishloq xo'jaligi maslahat xizmatlari yagona monitoring tizimida ishlashi lozim.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Tadqiqot natijalariga ko‘ra, agrotadbirkorlik samaradorligi muvozanati – bu iqtisodiy foyda, resurs qaytimi, ijtimoiy ta’sir, innovatsion faollik, bozor-infratuzilma imkoniyatlari va ekologik barqarorlik o‘rtasidagi kompleks mutanosiblikdir. Uni aniqlash uchun faqat mahsulot hajmi yoki rentabellikni baholash yetarli emas; ko‘p mezonli integral indeks va resurs cheklovlari orqali tahlil qilish zarur.

Maqolada taklif etilgan E, D va EM indekslari agrotadbirkorlik tizimining umumiy samaradorligi va muvozanat darajasini bir vaqtda baholash imkonini beradi. E indeksi natijaviylikni, D indeksi maqsadli me’yorlardan og‘ishni, EM indeksi esa muvozanatli samaradorlikni ifodalaydi. Bu yondashuv tumanlar, klasterlar va iqtisodiy zonalar kesimida solishtirma tahlil olib borishga qulay.

Resurs cheklovlari sharoitida muvozanatni ta’minlash marjinal samaradorliklarni tenglashtirish, resurslarni yuqori qaytimli va past ekologik bosimli yo‘nalishlarga qayta taqsimlash orqali amalga oshiriladi. Bu esa agrotadbirkorlikni ekstensiv o‘sishdan intensiv, innovatsion va qo‘shilgan qiymatga asoslangan rivojlanishga o‘tkazadi.

Qashqadaryo viloyati misolida metodikani to‘rtta hududiy zona kesimida qo‘llash maqsadga muvofiq: sug‘oriladigan intensiv dehqonchilik, mehnat resurslari ko‘p bo‘lgan diversifikatsiya, investitsiya va eksportga yo‘nalgan tadbirkorlik, qayta ishlash va qiymat zanjiriga asoslangan zona. Har bir zona uchun maqsadli indikatorlar va vaznlar alohida belgilansa, davlat qo‘llab-quvvatlovi, kredit, innovatsiya va infratuzilma loyihalarini aniq manzilli yo‘naltirish mumkin bo‘ladi.

Kelgusida tadqiqotni amaliy hisob-kitoblar bilan boyitish uchun 2020–2024-yillar bo‘yicha tumanlar kesimida ma’lumotlar bazasini shakllantirish, normallashtirilgan indikatorlar matritsasini tuzish, Excel Solver yoki ekonometrik dasturlar orqali optimallashtirish modelini hisoblash, shuningdek, DEA/SFA va Cobb–Douglas natijalari bilan taqqoslash tavsiya etiladi. Bu dissertatsiya tadqiqoti uchun agrotadbirkorlik samaradorligini baholashning nazariy-metodologik va amaliy asoslarini yanada mustahkamlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Marshall, A. Principles of Economics: An Introductory Volume / A. Marshall. – 8th ed. – London : Macmillan and Co., 1920. – 871 p.
2. Pareto, V. Manuale di economia politica con una introduzione alla scienza sociale / V. Pareto. – Milano : Società Editrice Libraria, 1906. – 579 p.
3. Farrell, M. J. The Measurement of Productive Efficiency / M. J. Farrell // Journal of the Royal Statistical Society. Series A (General). – 1957. – Vol. 120, No. 3. – P. 253–281. – DOI: 10.2307/2343100.
4. Coase, R. H. The Nature of the Firm / R. H. Coase // Economica. – 1937. – Vol. 4, No. 16. – P. 386–405. – DOI: 10.1111/j.1468-0335.1937.tb00002.x.
5. FAO. World Food and Agriculture: Statistical Yearbook 2024 [Elektron resurs]. – Rome : Food and Agriculture Organization of the United Nations, 2024. – URL: https://doi.org/10.4060/cd2971en (murojaat sanasi: 29.07.2026).
6. FAO. The State of Food and Agriculture 2025: Addressing Land Degradation across Landholding Scales [Elektron resurs]. – Rome : Food and Agriculture Organization of the United Nations, 2025. – URL: https://doi.org/10.4060/cd7067en (murojaat sanasi: 29.07.2026).
7. Henderson, B. Integrated Approaches for Agricultural Sustainability and Productivity Assessments / B. Henderson, J. Lankoski // OECD Food, Agriculture and Fisheries Papers. – Paris : OECD Publishing, 2023. – No. 204. – 39 p. – DOI: 10.1787/60cfa586-en.
8. World Bank. Agriculture, Forestry, and Fishing, Value Added (% of GDP) – Uzbekistan: World Development Indicators. Indicator code: NV.AGR.TOTL.ZS [Elektron resurs]. – URL: https://data.worldbank.org/indicator/NV.AGR.TOTL.ZS?locations=UZ (murojaat sanasi: 29.07.2026).
9. World Bank. Agriculture, Forestry, and Fishing, Value Added per Worker; Employment in Agriculture – Uzbekistan: World Development Indicators. Indicator codes: NV.AGR.EMPL.KD; SL.AGR.EMPL.ZS [Elektron resurs]. – URL: https://data.worldbank.org/indicator/NV.AGR.EMPL.KD?locations=UZ; https://data.worldbank.org/indicator/SL.AGR.EMPL.ZS?locations=UZ (murojaat sanasi: 29.07.2026).
10. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi. O‘zbekiston Respublikasida yalpi ichki mahsulotni ishlab chiqarish: 2024-yil bo‘yicha dastlabki ma’lumotlar [Elektron resurs]. – Toshkent, 2025. – URL: https://stat.uz/uz/press-relizlar/50245-2024-yil (murojaat sanasi: 29.07.2026).
11. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi. O‘zbekiston Respublikasining qishloq, o‘rmon va baliqchilik xo‘jaligi: 2024-yil yanvar–dekabr [Elektron resurs]. – Toshkent, 2025. – URL: https://stat.uz/uz/press-relizlar/50245-2024-yil (murojaat sanasi: 29.07.2026).

12. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi. O‘zbekiston Respublikasining qishloq, o‘rmon va baliqchilik xo‘jaligi: 2024-yil yanvar–dekabr [Elektron resurs]. – Toshkent, 2025. – URL: https://stat.uz/uz/press-relizlar/50245-2024-yil (murojaat sanasi: 29.07.2026).
13. https://stat.uz/uz/press-relizlar/50245-2024-yil (murojaat sanasi: 29.07.2026).
14. World Bank. Uzbekistan: Agri-Food Job Diagnostic [Elektron resurs]. – Washington, DC : World Bank, 2020. – URL: https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/249531601269906462/uzbekistan-agri-food-job-diagnostic (murojaat sanasi: 29.07.2026).
15. FAO; WMO. Extreme Heat and Agriculture: FAO–WMO Joint Report [Elektron resurs]. – Rome; Geneva : Food and Agriculture Organization of the United Nations; World Meteorological Organization, 2026. – URL: https://doi.org/10.4060/cd9394en (murojaat sanasi: 29.07.2026).
16. Porter, M. E. Competitive Advantage: Creating and Sustaining Superior Performance / M. E. Porter. – New York : Free Press, 1985. – 557 p.
17. Coelli, T. J. An Introduction to Efficiency and Productivity Analysis / T. J. Coelli, D. S. P. Rao, C. J. O’Donnell, G. E. Battese. – 2nd ed. – New York : Springer, 2005. – 349 p. – DOI: 10.1007/b136381.

YASHIL

IQTISODIYOT&TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz HAKIMOV

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Hasan MAQSUDOV

2026. № 7/2

© Materiallar ko‘chirib bosilganda ““Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali manba sifatida ko‘rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma’sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga
maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.
El.Pochta: sq143235@gmail.com
Bot: @iqtisodiyot_77
Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo‘lishingiz mumkin. Obuna bo‘lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to‘lov haqidagi ma’lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo‘natishingizni so‘raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo‘natamiz.

““Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali 03.11.2022-yildan
O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi
Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan
№566955 reyestr raqami tartibi bo‘yicha ro‘yxatdan o‘tkazilgan.
Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug‘bek tumani
Kumushkon ko‘chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz